

کاتبان شاهنامه / ۱۹۵

دوبلین، چسترییتی، ۲۹۵	۵۹	۹۰۵		محمد معصوم بن سلطان محمد هروی
کراچی، موزة ملی پاکستان		۹۱۳	نسخ	محمد عبدالکریم تبریزی
اســــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۵۰۴	۸۵	۹۱۴		محمود بن جلال بن محمود بن یوسف قمی
استانبول، عاشر افندی، ۱۹۵۵	۴۱	۹۱۵ شیراز		معین الدین اوحدی ^۵
نیویورک، کورکیان	۷۸	۹۱۸	نستعلیق	علی بن محمد بن نجم الدین فوهنجی
اســــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۰	۱۲۸	۹۲۷	نستعلیق	حاجی محمد کاتب مشهدی
اســــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۵	۴۳	۹۲۸		محمد بن جلال الدین الکاتب
تهران، کاخ گلستان، ۲۲۴۵	۱۰۸	۹۲۹	نستعلیق	محمد محمود فرزند محمد نظام القبیری
سن پترزبورگ، خاورشناسی، ۱۸۴	۲۷	۹۳۱ تبریز	نستعلیق	محمد هروی ^۶
تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی	ندارد	۹۳۴	نستعلیق	نورالله بن فضل الحق بن لطف الله الحسنی
تهران، موزة ملی، ۴۳۶۱	۴۳	۹۳۸	نستعلیق	شاه محمد کاتب ^۷
اســــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۲	۴۷	۹۳۹	نستعلیق	پیر حسین بن حسن ^۸
هند، پتنه، خدا بخش، ۳۵۸	۲۳	۹۴۲	نستعلیق	مرشد الکاتب الشیرازی
اســــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۵۱۴	۳۶	۹۴۲	نستعلیق	محمود بن محمد بلخی
نیویورک، کورکیان	۱۴	۹۴۵	نستعلیق	مرشد الکاتب الشیرازی

تهران، کاخ گلستان	۴۳	۹۵۰	نستعلیق	(منسوب به) شاه محمود کاتب نیشابوری ^۹
استانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۱	۳۷	۹۵۰		علی الکاتب ^{۱۰}
استانبول، توپقاپوسرای، ۱۵۱۶	۲۶	۹۵۴	نستعلیق	حسن حسینی کاتب شیرازی
استانبول، والده سلطان، ۲۲۳۳	۲۴	۹۵۶	نستعلیق	محمد کاتب شیرازی
آسفورد، بودلیان	۱۷	۹۵۹	نستعلیق	احمد بن حسن بن احمد کاتب
استانبول، توپقاپوسرای	۱۸	۹۶۰		فانی الکاتب الشیرازی
بستون، موزه هنرهای زیبا		۹۶۰	نستعلیق	محمد القوام الشیرازی (مشهور به حمامی)
ازبکستان، فرهنگستان علوم		۹۶۴		همدمی
ازبکستان، عمومی، ۱۸۱۱	۱۱۶	۹۶۴	نستعلیق	محمد مراد سمرقندی
لندن، دیوان هند، ۸۶۳	۲۴	۹۶۷ شیراز	نستعلیق	حسن بن محمد احسن
تهران، موزه ملی ایران	۴۴	۹۷۱	نستعلیق	عزالدین بن ابراهیم استرآبادی
استانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۷۷		۹۷۱		شریف الکاتب
کمبریج، ۱۳۵۶	۱۲	۹۷۲	نستعلیق	بهاءالدین پیشاوری
استانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۸	۲۸	۹۷۲		محمد باقی الکاتب
استانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۹۳	۸۴	۹۷۳		شریف منشی بن خلیفه امیر بن معین الدین آلتونی علامه
پاریس، کتابخانه ملی	۲۷	۹۷۴	نستعلیق	شهرامیر الکاتب الشیرازی
نیویورک، کورکیان	۱۹	۹۷۶		عبدالوهاب

کاتبان شاهنامه / ۱۹۷

اســــــــــــــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۳	۳۲	۹۷۸		محب علی الکاتب
ادینبورگ، کتابخانه ملی اسکاتلند، ۷۳۸		۹۷۹ تبریز	نستعلیق	محمد قاسم ^{۱۱}
اســــــــــــــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۹۷	۲۵	۹۸۲ شیراز	نستعلیق	حسن حسینی کاتب
هند، پتنه، خدابخش، ش ۱۷۹۴	۴۰	۹۸۵	نستعلیق	سعدالله بن ابوالمکارم حجازی
نیویورک، کورکیان	۲۰	۹۸۸	نستعلیق	محمد صالح بن محمد
انگلستان، موزة بریتانیا، ۲۷۳۰۲		۹۹۴	نستعلیق	زین العابدین الکاتب
پاکستان، لاهور، کتابخانه قلعه شاهی		۹۹۵	نستعلیق	میر علی مشهدی
نیویورک، متروپولیتن	۳۱	۹۹۶	نستعلیق	شاه محمد سیزواری
نیویورک، روزناخ		۹۹۸	نستعلیق	قوام فرزند محمد شیرازی
پاکستان، پیشاور، ریکارد آفیس		۹۹۸	نستعلیق	کمال الدین بن ابراهیم
هند، پتنه، خدابخش		۹۹۹	نستعلیق	کمال الدین بن ابراهیم ^{۱۲}
پاکستان، جهلم، پندادنخان، کتابخانه جهانزیب		۹۹۹	نستعلیق	شعیب سمرقندی فرزند هدایت پناه (? بخارایی
استانبول، موزة آثار ترک و اسلامی		سده ۱۰ شیراز	نستعلیق	محمد قوام شیرازی (مشهور به حمامی) ^{۱۳}
هند، پتنه، خدابخش	۲۷	سده ۱۰	نستعلیق	شاه محمد الکاتب
تهران، سپهسالار	۲۵	اواخر سده ۱۰	نستعلیق	شاه محمود ^{۱۴}
مشهد، آستان قدس رضوی		اواخر سده ۱۰	نستعلیق	شیخ محمد چشتی اهل بهشتی
اســــــــــــــتانبول، توپقاپوسرای، ۱۴۸۴	۱۴	سده ۱۰		الکاتب الفارسی
استانبول، موزة آثار ترک و اسلامی		سده ۱۰ شیراز		محمد کاتب

دوبلین، چسترییتی، ۱۳۷	۵۹	سده ۱۰		محمد معصوم بن سلطان محمد هروی
لندن، دیوان هند، ۸۹۷	۱۴	سده ۱۰		هدایت الله شیرازی
لندن، دیوان هند، ۸۷۸		سده ۱۰		مهدی علی کشمیری
نیویورک، کورکیان	۲۰	سده ۱۰		محمد صالح بن محمد
تهران، موزه رضا عباسی	۳۸	۱۰۰۰	نستعلیق	قوام بن محمد شیرازی
تهران، دانشگاه تهران	۱۵۹	۱۰۰۱	نستعلیق	برهان
تهران، مجلس شورا (ف ۲۷۳)		۱۰۰۱	نستعلیق	یحیی بن اسرائیل
لندن، دیوان هند		۱۰۰۷ یا ۱۰۰۸		محمد حافظ چشتی
هند، پتنه، خدابخش	۱	۱۰۰۸	نستعلیق	کمال الدین بن ابراهیم ^{۱۵}
لندن، دیوان هند	۳۹	۱۰۰۸	نستعلیق	علی جان بن حیدر علی هروی
نیویورک، کورکیان	۱۰۳	۱۰۰۸		محمد بن حسین کاتب اصفهانی
لندن، دیوان هند، ۸۷۳	۲۴	۱۰۰۸ سمرقند	نستعلیق	آدینه بخارایی
لاهور، کتابخانه پنجاب		اوایل سده ۱۱	نستعلیق	آدینه کاتب و میر ماه بن میر عرب
لندن، دیوان هند		۱۰۰۹	نستعلیق	یعقوب بن اسحاق
لندن، دیوان هند، ۸۶۱		۱۰۰۹	نستعلیق	حافظ احمد بن محمد
آکسفورد، بودلیان		۱۰۰۹	نستعلیق	محمد قوامی
تهران، مجلس شورا (ش ۶۲۲)	۳۱	۱۰۰۹	نستعلیق	عزیز الله
نیویورک، کورکیان	۶۲	۱۰۱۱	نستعلیق	علی جان بن حیدر علی هروی
امریکا، (فهرست جکسن)	۷۲	۱۰۱۱ در هند	نستعلیق	کمال الدین بن ابراهیم

کاتبان شاهنامه / ۱۹۹

مرادبن علی کاتب شیروردی		۱۰۱۱	۳۱	لوند، دانشگاه
آدینه بخارایی	نستعلیق	۱۰۱۲		لندن، دیوان هند
محمدبن عزیز بخاری	نستعلیق	۱۰۱۱	۲۳	سن پترزبورگ، کتابخانه ملی
شمس‌الدین حسین امامی	نسخ	۱۰۱۲		تهران، دانشگاه تهران
محمدجان الکرمانی	نستعلیق	۱۰۱۲	۵۴	پاریس، کتابخانه ملی
مجدالدین ابراهیم حافظ	نستعلیق	۱۰۱۲		لندن، دیوان هند
محمد مؤمن بن شاه محمود الهروی	نستعلیق	۱۰۱۳		تهران، کتابخانه ملک
محمد فرزند ملا میر حسین الاستاد	نستعلیق	۱۰۱۳ یا ۱۰۱۴	۸۵	نیویورک، موزه متروپولیتن
محمدبن عنایت‌الله		۱۰۱۵	۲۸	سیدنی، گارلینگ
کبیربن شیخ نظام کاتبی	نستعلیق	۱۰۱۶		اکسفورد، بادلیان
معزالدین حسین لنگری	نستعلیق	۱۰۱۶		تهران، مجلس شورا، ش ۱۴۵۸۸
محمد مؤمن بن کمال‌الدین	نستعلیق	۱۰۲۱	۱۰	انگلستان، موزه بریتانیا
محمد زمان بن حسین خاتون آبادی	نستعلیق	۱۰۲۳	۴۰	انگلستان، موزه بریتانیا
محمد شریف	نستعلیق	۱۰۲۳		تهران، مجلس شورا
جمال‌الدین بن شاه محمود کرمانی زنگی عجمی	نستعلیق	۱۰۲۴	۳۵	پاریس، کتابخانه ملی
محمد حسن	نستعلیق	۱۰۲۵	۲۹	پاکستان، لاهور، فقیر خانه
مداری (? بن حاجی شاهین دهلوی		۱۰۲۸	۵۰	نیویورک، کورکیان
کمال‌الدین اصیل		۱۰۲۸		لهستان، موزه کراکوی
عبدالله کاتب شاهی ^{۱۶}	نستعلیق	۱۰۲۹	۳	کراچی، موزه ملی پاکستان

محمد امین بن اسماعیل اصفهانی قمی	نستعلیق	۱۰۳۰	۵۲	تهران، سپهسالار
نظام بن میر علی		۱۰۳۷	۶۳	انگلستان، موزه بریتانیا
ابن طرخان		۱۰۳۸	۵۳	استانبول، توفیق پوسرای
عرب شیرازی		۱۰۵۲		تاشکند، فرهنگستان اوزبکستان
محمد یوسف	نستعلیق	۱۰۵۲		پاکستان، حیدرآباد، شاه ولی الله آکادمی
عطاء الله حجازی بن عبدالرزاق ^{۱۷}	نستعلیق	۱۰۴۴ قزوین	بیش از یکصد	آرشیو ملی افغانستان، کابل
لطف الله باغ آسیائی	نستعلیق	۱۰۵۵		تهران، مجلس شورا (ش ۲۵۲۹)
محمد حکیم حسینی		۱۰۵۸	۱۴۸	لندن، پادشاهی، ویندسور
منور شاه قانون گوی	نستعلیق	۱۰۵۸ کشمیر	۳۴	پاکستان، اسلام آباد، گنج بخش
محمد شفیع بن عبدالجبار		۱۰۵۲-۱۰۶۱	۱۹۲	سن پترزبورگ، کتابخانه ملی
صفی قلی بن فرهاد غلام	نستعلیق	۱۰۶۱		قاهره، دارالکتب
عبدالله ^{۱۸}	نستعلیق	۱۰۶۲	۴۰	پاکستان، رحیم یارخان، صادق آباد
احمد بن شیخ محمد	نستعلیق	۱۰۷۱ خورجه		پاکستان، خیرپور، کتابخانه عمومی
شیخ محمد بن شمس الدین	نستعلیق	۱۰۷۴	۴۲	نیویورک، متروپولیتن
عبدالمجید ترکان دهلوی		۱۰۷۴		لندن، دیوان هند
جان محمد مهجور	نستعلیق	۱۰۷۷		تهران، مجلس شورا (ش ۶۷۲)
ابوالحسن بن کلبعلی اصفهانی دزفولی		۱۰۹۷		استانبول، توفیق پوسرای

کاتبان شاهنامه / ۲۰۱

تهران، کاخ گلستان	۹۳	نیمه نخست سده ۱۱	نستعلیق	(منسوب به) عبدالرشید دیلمی ^{۱۹}
لندن، دیوان هند	۳۹	سده ۱۱		علی جان بن حیدرقلی هروی
مجموعه دکتر فرای	؟	۱۱۳۴ لاهور		خلیل الله هفت قلمی
پاکستان، سرگودها، بهلوال		۱۱۶۰	شکسته نستعلیق	رحیل احمد بن عقیل بن محمد بن زید العراقی القمی
پاکستان، لاهور، سید سبط الحسن ضیغم		۱۱۶۲	شکسته نستعلیق (?)	سید نور محمد بن سید نورا احمد بهاگری
تهران، کاخ گلستان	۴	۱۱۸۹	شکسته نستعلیق	محمد رضا ^{۲۰}
دانشگاه هاروارد، فرانسیس هوفر		سده ۱۲	نستعلیق	محمد اعظم منصور
انگلستان، موزه بریتانیا		سده ۱۲	نستعلیق	میان شیخ خلیل الله
هند، پتنه، خدابخش	ندارد	سده ۱۲	نستعلیق	دوست محمد
کراچی، موزه ملی پاکستان	۷۵	سده ۱۲	نستعلیق	احمد خان
پاکستان، سرگودها، کتابخانه خلافت ربوه		۱۱۴۹	نستعلیق	سعید بن مجدالدین
انگلستان، موزه بریتانیا		۱۲۰۲	نستعلیق	علی اکبر بن محمد محسن ذکی حسینی
پاکستان، سرگودها، بهلوال		۱۲۰۳ منگربور	شکسته نستعلیق	محمد زبیر
پاکستان، شیخوپوره، میروال	۳۸	۱۲۱۰	نستعلیق	محمد ماه صدیقی
پاکستان، سرگودها، جهاوریان		۱۲۱۱	شکسته نستعلیق	تنویر حسین بن محمد حسین
تهران، مجلس شورا (۱۳۷۵۲/۱۱)		۱۲۲۵	شکسته نستعلیق	عبدالله دنبلی خوبی بن کبیر
پاکستان، اسلام آباد، گنج بخش		۱۲۳۴ بهاک نگر		محمد شیرین محمد ذاکر بن محمد شیخ سعدی

تهران، مجلس شورا (ش ۱۳۶۱۴)		۱۲۳۶	نستعلیق	محمد صابر صادق درویش محمد
تهران، دانشکده معارف دانشگاه تهران		۱۲۳۷	نسخ	محمدحسین بن علی محمد اغلوی
تهران، کتابخانه ملی (۱۰۶۰ ف)		۱۲۳۹ و ۱۲۴۰	نسخ	محمدحسین بن علی محمد آغاولی
تهران، مجموعه دکتر اصغر مهدوی	۳۳	۱۲۴۱	شکسته نستعلیق	حسن خان بن نصیریگ
تهران، موزه رضا عباسی	۱۹	۱۲۴۳	نستعلیق	اسماعیل شیرازی ^{۲۱}
پاکستان، سیالکوت، رنگپوره		۱۲۴۴	شکسته نستعلیق	عبدالحمید یزدانی بن غلام جیلانی
پاکستان، راولپندی، گولره		۱۲۴۵	نستعلیق	بلندخان بن احمدخان
هند، پتنه، خدابخش، ش ۱۷۹۳		۱۲۴۶ کشمیر	نستعلیق	احمد
پاکستان، میانوالی، کتابخانه حقانیه		۱۲۴۷ چنگوشاه	شکسته نستعلیق	عمر حیات بن شیخ دلدار
سن پترزبورگ، کتابخانه ملی	۶۵	۱۲۵۳		احمد بن اسمعیل شیرازی
پاکستان، دیره، اسماعیل خان، معظم خان کتابفروش		۱۲۵۵ پیرو	شکسته نستعلیق	نواز ولد ملک مصطفی بخش
تهران، کاخ گلستان	۴۰	۱۲۵۲	نستعلیق (هندی)	نجم الدین کشمیری
قم، مرعشی نجفی		۱۲۶۲	نستعلیق	محمدمنور بن قانونکوا
تهران، کاخ گلستان	ندارد	۱۲۶۲-۱۲۶۷	شکسته نستعلیق	سید علی الحسینی ^{۲۲}
تهران، موزه رضا عباسی	۶۸	۱۲۶۹-۱۲۷۴	نستعلیق	محمد بن وصال متخلص به داوری ^{۲۳}

میرزا عبدالملک شهرسبزی		۱۲۸۲		ازبکستان، فرهنگستان علوم
شاه محمد بن سیدرسول	نستعلیق	سده ۱۲ و ۱۳		پاکستان، دیویره اسماعیل خان، مکتبیه حبیبیه
محمد هادی بن حاجی عبدالله آشتیانی	نستعلیق	سده ۱۳		تهران، مجموعه دکتر اصغر مهدوی
احمد خان ^{۲۴}	نستعلیق	سده ۱۳	۷۵	کراچی، موزه ملی پاکستان
محمد رضای متخلص به صفا	نستعلیق	۱۳۱۴	ندارد	تهران، کاخ گلستان
علی اصغر همدانی و حاجی علی اکبر شیرازی	نستعلیق	ندارد	۴	تهران، کاخ گلستان
میرزا صالح	نستعلیق	ندارد	۴۳	تهران، کاخ گلستان

۱. جعفر تبریزی پس از ورود به کتابخانه بایسنقر (۷۹۹-۸۳۷ق) از حدود سالهای ۸۲۴ ق در رقمهای خود از نسبت «بایسنقری» بهره‌مند گشته است. شاهنامه بایسنقری را می‌توان کامل‌ترین نسخه نفیس موجود از شاهنامه در ایران به شمار آورد.
۲. محمود کاتب را نباید شاه محمود نیشابوری (۹۰۰-۹۸۲ ق) ملقب به زرین‌قلم پنداشت. به گمان، وی محمود نیشابوری فرزند حسن است که آثاری نیز از وی در سالهای ۸۹۴ تا ۸۹۸ ق دیده شده است.
۳. وی باید همان فتح‌الله بن احمد بن محمود سبزواری نویسنده رساله اصول و قواعد خطوط سته باشد.
۴. وی دیوان حافظ را نیز در ۸۶۲ ق کتابت کرده است (در کتابخانه یحیی قریب).
۵. خوشنویسی به نام محمد (مشهور به منعم‌الدین اوحدی) فرزند ابراهیم فرزند محمود در شیراز می‌زیسته که در سالهای ۸۹۳ تا ۹۲۵ ق به فعالیت هنری پرداخته است و شاهنامه‌ای در ۹۱۵ ق (موجود در موزه آثار ترک و اسلامی

- استانبول) کتابت کرده است. اگر نام کاتب شاهنامه همان معین‌الدین باشد، به گمان، برادر یا از منسوبان همان خوشنویس یادشده باشد.
۶. گویا همان شیخ محمد (ملقب به سلطانی) فرزند فخرالدین هروی باشد که در خط رقاع نیز استاد بوده و در میان سالهای ۸۸۹ تا ۹۳۳ ق به کتابت اشتغال داشته است.
۷. از شاه محمد مشهدی (زنده تا حدود ۹۷۶ ق) تا سال ۹۶۸ ق آثاری به خط ثلث و نستعلیق باقی مانده است. وی را شاگرد سلیم نیشابوری دانسته‌اند.
۸. او، به گمان بسیار، همان پیرحسین باشد که در سال ۹۰۲ ق شاهنامه‌ای کتابت کرده و تا سال ۹۴۱ ق زنده بوده است.
۹. این نسخه نباید نوشته شاه محمود نیشابوری ملقب به زرین‌قلم (۹۰۰-۹۸۲ ق) باشد.
۱۰. این کاتب با میرعلی کاتب هروی (۸۷۰-۹۵۱ ق) تنها گونه‌ای تشابه نام دارد.
۱۱. این کاتب با محمدقاسم شادیشاه که در هرات و میان سالهای ۹۳۲ تا ۹۵۵ ق به کتابت اشتغال داشته است، ارتباطی ندارد.
۱۲. در این شاهنامه، جای ۵۲ مجلس تصویر سفید و خالی مانده است.
۱۳. دکتر مهدی بیانی تنها از محمد قوام شیرازی (مشهور به حمامی) یاد کرده که آثاری از وی میان سالهای ۹۴۳ تا ۹۶۰ ق وجود دارد و فعالیت هنری وی در شیراز بوده است. او قوام‌بن محمد را هنرمند دیگری ندانسته است.
۱۴. پس از دیدن نسخه کامل و با توجه به عیار متوسط و دو دست بودن خط آن، آن را از شاه محمود نیشابوری (۹۰۰-۹۸۲ ق) نمی‌دانم. گویا از شاه محمود دیگری باشد یا از شاگردان وی که از رقم استاد سود جسته است.
۱۵. در این نسخه نیز یک مجلس تصویر هست و دیگر جاها سفید و خالی مانده است.
۱۶. به گمان، عبدالله الحسینی باشد که در هندوستان به کتابت اشتغال داشته و از وی آثاری تا سال ۱۰۶۲ ق دیده شده است.
۱۷. هر چند که از این کاتب اثر دیگری ندیده‌ام، پس از رؤیت خط یکدست وی در این شاهنامه، به یقین می‌باید از کاتبان زبردست به شمار رود.

۱۸. این شاهنامه را ندیده‌ام، اما با توجه به نام کاتب و تاریخ، تشابهی با عبدالله کاتب شاهی دارد که نسخه‌ای از شاهنامه را در سال ۱۰۲۹ ق کتابت کرده است.

۱۹. این شاهنامه به رشیدا (۱۰۰۰-۱۰۸۱ ق) از شاگردان ممتاز میرعماد منسوب است.

۲۰. به گمان، همان محمدرضا اصفهانی ملقب به «کر» باشد که از شاگردان عبدالمجید (۱۱۵۰-۱۱۸۵ ق) بوده و در میان سالهای ۱۱۸۰ تا ۱۲۲۶ ق به کتابت اشتغال داشته است.

۲۱. این کاتب را با محمداسماعیل شیرازی (۱۲۴۶-۱۲۸۶ ق) فرزند وصال شیرازی و ملقب به توحید نباید اشتباه گرفت.

۲۲. سیدعلی نیاز شیرازی (۱۱۹۷-۱۲۶۳ ق) از استادان طراز اول خط شکسته نستعلیق است، اما تاریخ اتمام نسخه با سال درگذشت سید علی تطابق ندارد.

۲۳. داوری (۱۲۳۷-۱۲۸۳ ق) از فرزندان هنرمند وصال شیرازی است. این شاهنامه از آخرین شاهنامه‌های خطی که در ایران تهیه شده است به شمار می‌رود. از ۶۸ مجلس تصویر این شاهنامه، شمار یازده مجلس را داوری و دیگر مجالس را آقا لطفعلی صورتگر نگاشته است. (نک: پرهام ۱۳۸۴-۱۳۸۵).

۲۴. در موزه‌ها و کتابخانه‌های پاکستان، بیش از پانزده شاهنامه دیگر وجود دارد که دارای نام و رقم کاتب بوده و به اواخر سده سیزدهم و اوایل سده چهاردهم هجری بازمی‌گردند. در اینجا از یادآوری آنها صرف‌نظر گردید (نک: منزوی ۱۳۶۵).

دیگر مجاللی برای پرداختن به کاتبان و شاهنامه‌نگاران معاصر نمانده است. هر چند گروهی بر این گمانند همان‌گونه که در روزگاران پیشین، کتابت شاهنامه سبب گسترش و ماندگاری فرهنگ باستانی ایران بود، در این روزگار نیز شایسته و بایسته است تا در کنار حفظ آن سنت، به حضور شاهنامه در رویکردهایی همچون نمایش، سینما و جز آن توجهی درخور و سزاوارتر معطوف گردد.

در پایان یادآوری می‌کنم که می‌بایست، شاهنامه‌پژوهان و فهرست‌نویسان نام‌آور ایران و انیران را نیز همچون کاتبان شاهنامه، از جمله خادمان نیک‌اندیش فرهنگ ایران بدانیم و ارج بنهیم و گرامی بداریم.

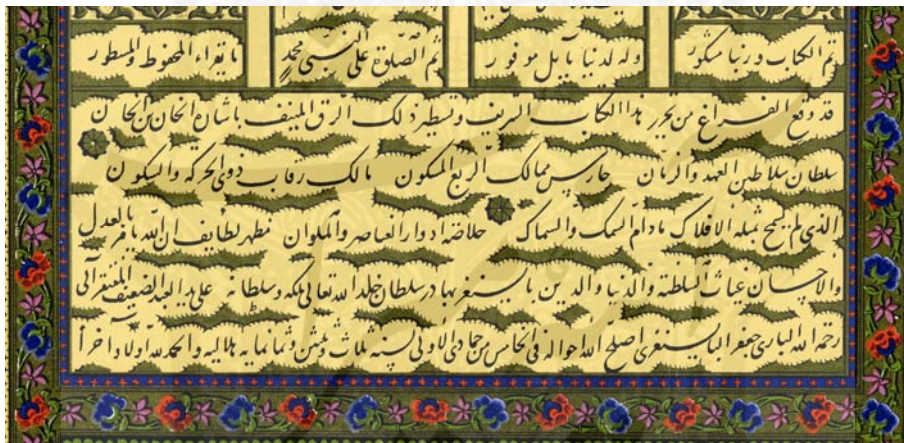
پی‌نوشت‌ها

۱. همچون کتاب *الابنیه عن حقائق الادویه* که اسدی توسی آن را در ۴۴۷ ق به خط کوفی ایرانی نگاشته است.
۲. از آن جمله است: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه راجه محمودآباد لکهنو و فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ندوة العلمای لکهنو.
۳. اگر وی همان قوام فرزند محمد شیرازی (دوبار در سالهای ۹۹۸ و ۱۰۰۰ ق) باشد، وی پنج بار به کتابت شاهنامه پرداخته است و به گمان بیشتر، این دو پدر و پسر هستند.

منابع

- بیانی، مهدی، ۱۳۶۳، *احوال و آثار خوشنویسان*، تهران.
- پرهام، سیروس، ۱۳۸۴-۱۳۸۵، «معرفی نسخه‌برگردان شاهنامه داوری»، *نامه بهارستان*، شماره ۱۱ و ۱۲.
- حبیبی، عبدالحی، ۱۳۵۵، *هنر عهد تیموریان و متفرعات آن*، تهران.
- صدراپی خوبی، علی، ۱۳۷۷، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی*، با نظارت عبدالحسین حائری، ج ۳۷، قم.
- ریشار، فرانسیس، ۱۳۸۳، *جلوه‌های هنر پارسی*، ترجمه ع. روح بخشان، تهران.
- سیمینونوف، آ.آ.، ۱۳۷۵، *مجموعه نسخه‌های خطی فارسی فرهنگستان علوم جمهوری ازبکستان*، ترجمه عارف رمضان، ج ۱-۶، تهران.
- شریف‌زاده، سیدعبدالمجید، ۱۳۷۰، *نامورنامه*، تهران.
- قلیچ‌خانی، حمیدرضا، ۱۳۷۳، *رسالاتی در خوشنویسی و هنرهای وابسته*، تهران.
- کاستیگوا، گ.ی.، ۱۳۷۵، *فهرست نسخه‌های خطی فارسی موجود در کتابخانه عمومی دولتی سالتیکوف شدرین*، ترجمه عارف رمضان، تهران.
- منزوی، احمد، ۱۳۵۱، *فهرست نسخه‌های خطی فارسی*، ج ۴، تهران.
- منزوی، احمد، ۱۳۶۵، *فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان*، ج ۷، اسلام‌آباد.
- نصیری، ژیل، ۱۳۶۹، *معرفی نسخه‌های شاهنامه فردوسی*، تهران.
- نوشاهی، سید عارف، ۱۳۶۲، *فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی پاکستان کراچی*، اسلام‌آباد.

هاشم پور سبحانی، توفیق و آق‌سو، حسام‌الدین، ۱۳۷۴، فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه دانشگاه استانبول، تهران.

انجامة شاهنامه باسنقری، کتابخانه کاخ گلستان، تهران

<p>همی که از اصل فرخ خوشه است شبی که شریک ز درویش تن شاه محسود آبا و با در از بزرگان کیش بود همی پنج بوم بدین حال سی عمده و هزار و کار در آن بسیار سپاسه امین و استان</p>	<p>همی غلظتم اندر میان و با بشنا مار را با نیت تو پیش بر سر باد و دلش باد پیشش را در نفسش بود عجز زنده کردم بدین پاری شدا که گشت نشان ز با رکار و ز کردار آن استان نخست شد پیش و پشت تاب تم کتاب لم یوم بشناسه من کلام ملک الکلام فریدی اطلوی علا لرحمة المغفرة علی القید المنیب الاجری ربیب الرزاق عطا البحاری غفر الله له و لوالدهما بارک فی طمعه و یوم فی شهر ربيع الاول سنه</p>	<p>چنانکه از کز نیستی شکست چو پیل اندامه همتا دو چنانش چنانیم که اندر جهان بد و ماندم این نامه را یاد که چست مبلو آن و کردمشان بفخذه فال بهر شکام بود سیر که کون قصه یز و کرد بنام جهان و او کرد که برابر چکاه بودی پست همی یست اندر کرم گفت پنج با شاد آشکار و مان بشش پورا پیا پس استیا که دادم درین نامه در نشان آغا خوب و باخام روز بناه صفت دارند و زار و</p>
---	---	--

اربع و اربعین و الف من الهجرة
 السنه
 عم

انجامه شاهنامه، آرشیو ملی افغانستان، کابل

